

سرمایه اجتماعی خانواده چالشی در روابط همسران

مریم نوتاش

سرمایه اجتماعی خانواده: چالشی در روابط همسران / مریم نوتاش.	سرشناسه
تهران: نشر بایا، ۱۳۹۵.	عنوان و نام پدیدآور
۲۱۶ص: جدول.	مشخصات نشر
۹۷۸-۶۰۰-۹۵۵۲۱-۲-۲	مشخصات ظاهری
فیبا	شابک
کتابنامه:ص. ۲۱۳.	وضعیت فهرست نویسی
سرمایه اجتماعی -- ایران -- تهران -- نمونه پژوهی	یادداشت
Social capital (Sociology) -- Iran -- Tehran -- Case studies	موضوع
خانواده ها -- ایران -- جنبه های روانشناسی -- نمونه پژوهی	موضوع
Families -- Iran -- Psychological aspects -- Case studies	موضوع
زناشویی -- ایران -- ارتباط -- نمونه پژوهی	موضوع
Communication in marriage -- Iran -- Case studies	موضوع
زناشویی -- ایران -- اختلاف -- نمونه پژوهی	موضوع
Marital conflict -- Iran -- Case studies	موضوع
HMV۰۸/۴۱۳۰۵	رده بندی کنگره
۳۰۱/۵۵۱۱	رده بندی دیویی
۴۵/۲۴	شماره کتابشناسی ملی

سرمایه اجتماعی خانواده: چالشی در روابط همسران

مریم نوتاش	نویسنده
رضا حیرانی	طرح جلد
اول / ۱۳۹۵	نوبت چاپ
۱۰۰۰ نسخه	شمارگان
ارس	چاپ
۹۷۸-۶۰۰-۹۵۵۲۱-۲-۲	شابک
۸۸۳۱۶۳۹۱	تلفکس انتشارات
تهران- خ کریم خان زند- خ سنایی- خ چهارم غربی- شماره ۱۸- واحد ۷	آدرس انتشارات
baya.nashr@hotmail.com	پست الکترونیکی
۱۴۵۰۰ تومان	بها

«کلیه حقوق چاپ برای مؤلف محفوظ است»

پیشگفتار

خانواده، زندگی مشترک و ارتباط متقابل میان همسران همواره در طیف گسترده‌ای افراد را در معرض مسایل و مشکلات متفاوتی قرار می‌دهند. موضوعاتی که به واقع امور متدنی از زندگی افراد؛ از ابعاد جسمی و روانی آنان تا ویژگی‌های شخصیتی و اجتماعی آنان را به چالش می‌کشند. هر چند افراد در مواجهه با مخاطرات و ناکامی‌های زندگی اجتماعی به دنبال امن خانواده پناه می‌برند اما در برخی مواقع همین مأمّن آرامش و امید به پایان‌تس‌های بی‌پایان همسران مبدل می‌شود که طعم شیرین زندگی را به کام همه اعضای آن تلخ و کوار می‌کند. به باور اغلب کارشناسان علوم اجتماعی نهاد خانواده و موضوعات مرتبط با آن از منابع اصلی و عناصر کلیدی بسیاری از معضلات و آسیب‌های اجتماعی در جامعه به شمار می‌آیند که غافل ماندن از هر یک از آنها پیامدهای جبران‌ناپذیری را موجب خواهد شد. همچنین تحلیل‌گران حوزه جامعه‌شناسی معتقدند؛ هر چه ارتباطات و تعاملات بین فردی مؤثر در میان اعضای خانواده با هم و نیز با سایر افراد جامعه افزایش یابد احتمال گرایش افراد خانواده به اختلافات خانوادگی، نابه‌هنجاری‌های رفتاری و آسیب‌های اجتماعی کم‌تر خواهد شد. به عبارتی آنها، خانواده را به عنوان یکی از مهم‌ترین ارکان تربیت، حفظ و تقویت سرمایه اجتماعی تلقی می‌کنند که با انجام صحیح فرآیند جامعه‌پذیری بر افراد می‌تواند هنجارهای؛ اعتماد اجتماعی، مشارکت جمعی، کنش‌های متقابل مؤثر، توجه به منافع گروهی و ... را در آنها درونی سازد. وجود تعامل تنگاتنگ میان خانواده و مفهوم سرمایه اجتماعی صورتی از وابستگی و ارتباط منطقی را میان آنها نشان می‌دهد، به گونه‌ای که از یک سو انواع آسیب‌های حوزه خانواده؛ از تشدید اختلاف نظر میان همسران تا ناسازگاری زوجین و سست شدن بنیان خانواده به نوعی در ارتباط با مفهوم سرمایه اجتماعی بررسی می‌شود و از سوی دیگر بازتولید و نگهداشت هر یک از شاخص‌های سرمایه اجتماعی به نحوی از انحا به کانون خانواده و جریان اجتماعی

شدن افراد در آن منوط می‌شود. در همین راستا، در این اثر سعی شده است تا با لحاظ نمودن این تعامل مستمر، بخشی از دلایل تنش‌های خانوادگی و ناسازگاری زوجین از طریق سنجش سرمایه اجتماعی آن‌ها در قالب خانواده و شبکه‌های روابط خویشاوندی، دوستانه و همسایگی مورد پژوهش قرار گیرد. لازم به ذکر است که اثر پیش‌رو برگرفته از پژوهشی آکادمیک درخصوص شناخت اثرگذاری سرمایه اجتماعی خانواده بر ناسازگاری همسران است که با هدف دسترسی آسان برای سایر دانشجویان و پژوهشگران، تقریباً با حفظ همان ساختار پایان‌نامه‌های دانشگاهی به شکل کتاب درآمده است.

www.ketab.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۵
مقدمه.....	۱۱
فصل اول: ادوات تحقیق.....	۱۵
تحقیقات انجام شده در ایران.....	۱۵
نمونه‌های خارجی مرآه موضوع.....	۲۱
ابعاد مفهومی.....	۲۷
تعریف سرمایه:.....	۲۷
تعاریف سرمایه اجتماعی.....	۲۸
تعریف سرمایه اجتماعی خانواده.....	۲۹
مفهوم سازگاری و ناسازگاری.....	۳۰
همسران سازگار و ناسازگار.....	۳۱
سازگاری و ناسازگاری زناشویی.....	۳۲
ابعاد نظری.....	۳۴
سرمایه اجتماعی.....	۳۴
سرمایه اجتماعی در اندیشه پیشگامان جامعه‌شناسی.....	۳۵
اشکال سرمایه.....	۳۷
نظریه‌های سرمایه اجتماعی.....	۴۰
سطوح مختلف سرمایه اجتماعی.....	۵۵
عوامل تعیین‌کننده سرمایه اجتماعی.....	۵۷
کارکردهای بالقوه سرمایه اجتماعی.....	۶۰
نظریه‌های سرمایه اجتماعی خانواده:.....	۶۴
نظریه‌های جامعه‌شناسی خانواده.....	۷۰
نظریه‌های نظم و ثبات.....	۷۱

۸۲	نظریه‌های تضاد جنسیتی و نابرابری اجتماعی
۹۰	نظریه شبکه
۹۱	تئوری‌های رضایت‌مندی زناشویی
۹۱	تئوری‌های روان‌شناختی:
۹۱	تئوری‌های جامعه‌شناختی
۱۰۲	ارائه چارچوب نظری
۱۰۴	مدل بری، تحقیق
۱۰۵	مدل سنجش سرمایه اجتماعی
۱۰۶	ارائه فرسیده‌ای نه‌مختص
۱۰۷	فصل دوم: روش‌های کمی
۱۰۷	مقدمه:
۱۰۷	روش مطالعه
۱۰۷	تکنیک گردآوری داده‌ها
۱۰۸	واحد تحلیل
۱۰۸	جامعه آماری
۱۰۸	روش نمونه‌گیری
۱۰۸	تعیین حجم نمونه
۱۰۹	تعریف نظری و عملیاتی متغیرها و نحوه سنجش آن‌ها
۱۰۹	سرمایه اجتماعی
۱۱۰	متغیر وابسته: ناسازگاری زوجین
۱۱۰	اعتبار و پایایی (قابلیت اعتماد)
۱۱۳	فصل سوم: تجزیه و تحلیل یافته‌ها
۱۱۳	مقدمه:
۱۱۳	توصیف داده‌ها
۱۱۳	آمار توصیفی متغیرهای زمینه‌ای
۱۱۴	جنسیت:

۱۱۴.....	سن:
۱۱۵.....	وضعیت شغلی:
۱۱۵.....	شغل همسر:
۱۱۶.....	تحصیلات:
۱۱۶.....	درآمد ماهیانه خانواده:
۱۱۷.....	طول مدت ازدواج:
۱۱۷.....	نوع مسکن:
۱۱۸.....	خواه انتخاب همسر:
۱۱۸.....	نسبت خویشاوندی با همسر:
۱۱۹.....	همسانی فرهنگ خانواده زوجین:
۱۱۹.....	همسانی مال خانواده زوجین:
۱۲۰.....	آمار توصیفی متغیر مستقل (سرنایه اجتماعی):
۱۲۰.....	اعتماد (اعتماد متقابل - اعتماد به سایرین):
۱۲۵.....	مشارکت (مشارکت در امور مشترک - مشارکت در تصمیم گیری ها):
۱۲۸.....	مشورت (مشورت با خویشاوندان - مشاوران، همسایگان، همکاران):
۱۳۲.....	حمایت (حمایت متقابل همسران - حمایت سایرین):
۱۳۷.....	انتظارات همسران:
۱۴۱.....	عشق و صمیمیت:
۱۴۳.....	اشتراک عقیده همسران:
۱۴۳.....	عضویت در انجمن ها:
۱۴۴.....	پیوندهای اجتماعی:
۱۴۸.....	رضایت محیطی:
۱۵۱.....	حضور همسران در خانه:
۱۵۲.....	فراغت جمعی:
۱۵۴.....	آمار توصیفی متغیر وابسته (ناسازگاری زوجین):
۱۵۶.....	آزمون فرضیات:

۱۹۳.....	خلاصه بحث
۱۹۵.....	یافته‌های تحقیق
۱۹۵.....	متغیرهای زمینه‌ای
۱۹۶.....	متغیر سرمایه اجتماعی
۲۰۳.....	ناسازگاری
۲۰۳.....	بحث و نتیجه‌گیری
۲۱۱.....	پیشنهادی پژوهشی
۲۱۲.....	محدودهای تحقیق
۲۱۳.....	منابع و مأخذ

مقدمه

خانواده، به عنوان یک نهاد اجتماعی اولیه و حیاتی سلامت فرد و بقای جامعه را تأمین و تضمین می‌کند. فرد نه تنها از لحاظ جسمی و زیستی بلکه مهم‌تر از آن از نظر عاطفی- روانی و شایسته‌تر نیز تحت تأثیر خانواده است، چرا که خانواده جایگاهی است که فرد می‌راند، تکامل شخصیت خویش، برای به عهده گرفتن نقش‌های اجتماعی‌اش در جامعه به‌پیاپی بود.

نقش همسری (زن و شوهر بر سر)، از جمله نقش‌هایی است که پس از عمل اجتماعی ازدواج به عهده افراد گذاشته می‌شود، گرچه ازدواج به عنوان پیش‌شرط تشکیل خانواده، زمینه را برای پیوند و اتصال نسل‌های متوالی فراهم می‌کند و موجب تثبیت و انتقال فرهنگ جامعه از نسلی به نسل دیگر می‌شود، با این حال در مواردی خانواده‌ها قادر نیستند تا کنش‌های متقابل اعضای‌شان را به صورت پیوسته به سمت هدفی خاص هدایت نموده و انسجام گروهی خانواده را حفظ نمایند. در این وضعیت اختلافات خانوادگی به تدریج به تزلزل بنیاد اجتماعی خانواده و در برخی موارد گسست آن منجر می‌شود. از این رو بررسی شرایط حمایتی و عوامل بازدارنده خانواده از این آسیب اجتماعی حائز اهمیت است. در همین رابطه به نظر می‌رسد سرمایه اجتماعی خانواده نقش بسزایی در راستای حفظ کيان خانواده به طور کلی و به ویژه در بهبود روابط زناشویی برعهده دارد.

به واقع در عصر حاضر که بنیان خانواده در معرض انواع مخاطرات ناشی از فرآیند مدرنیته است، توجه به علل و عواملی که نقش مؤثری در حفظ و حراست از

حریم خانواده دارند باید در اولویت کار پژوهشگران اجتماعی قرار گیرد.

با نظر به این که زن و شوهر در حکم پایه‌های اصلی نهاد خانواده به شمار می‌روند، همان‌طور که سازگاری همسران با یکدیگر به استحکام این بنا مدد می‌رساند و هرگونه ناسازگاری و عدم رضایت‌مندی آن‌ها نیز منجر به تزلزل بنیان خانواده می‌شود. براساس آمار استانداری تهران، پدیده طلاق از سال ۱۳۸۰ به بعد روند رو به رشدی داشته است. سازمان ثبت احوال در ۹ ماهه اول سال ۱۳۸۷ از رشد ۷ درصدی طلاق خبر داد، در شهر تهران از هر ۱۰۰ ازدواج ثبت شده ۲۲ مورد منجر به جدایی شده است.

در طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۰ نیز در مجموع ۸۶۸ هزار و ۳۱۲ زوج در ایران از هم جدا شدند. همچنان که بررسی پرونده‌های طلاق در کشور نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۱ پدیده طلاق با رشدی ۶ درصدی همراه بوده است به طوری که در ۶ ماهه نخست ۷۰ هزار و ۸۴۱ طلاق در کشور ثبت رسید. البته نباید طلاق را تنها معیار شکست و از هم گسیختگی خانوادگی تلقی کنیم. در مقابل همسرانی را که تحت شرایط نامطلوب به زندگی زناشویی ادامه می‌دهند، خانواده‌های موفق قلمداد کنیم. در ارتباط با ناسازگاری همسران طیف وسیعی را می‌توان در نظر گرفت:

- عدم روابط عاطفی همسران در کانون خانواده که با طایفه‌های عاطفی یا خاموش مرسوم است، روابط پرتنش و اضطراب‌آمیزی که شاید منجر به طلاق منجر نشود.

- طلاق توافقی بین زوجین که در آن تنش‌های رفتاری به تنش‌های عقلانی منجر می‌شود.

- و در نهایت طلاق اجباری.

در مقابل هجوم مسائل و پیامدهایی که عصر حاضر بر نهاد خانواده تحمیل می‌کند، سرمایه اجتماعی (به عنوان منبع حاصل از نمادها، روابط و هنجارهایی که کنش متقابل

اجتماعی جامعه را به لحاظ کمی و کیفی شکل می‌دهد) از جمله مفاهیمی است که در دنیای مدرن معنا می‌یابد و به نظر می‌رسد این مفهوم در نقش عاملی به منظور کاهش تعارضات زوجین در خانواده عمل می‌کند.

از ترکیب کیفی و کمی روابط بین همسران و همچنین والدین و فرزندان سرمایه اجتماعی خانواده ایجاد می‌شود. کیفیت ارتباط بین اعضای خانواده از جمله روابط میان همسران از شاخص‌های سرمایه اجتماعی خانواده هستند. روابط همسران با یکدیگر، میزان اعتماد متقابل زوجین، مشارکت همسران، صحبت کردن و تعامل آن‌ها با هم، احساس محبت و همدلی زناشویی نیز بخش دیگری از شاخص‌های سرمایه اجتماعی خانواده را شکل می‌دهد. در اثر پیش‌رو میزان تأثیر سرمایه اجتماعی خانواده را بر سازگاری همسران در خانواده‌های تهرانی مورد بررسی قرار داده است.

از آنجایی که در دهه‌های اخیر سبک زندگی خانواده‌های ایرانی به‌ویژه روابط بین همسران برخی مسائل و معضلات جدیدی در دامنه گسترده‌تر جامعه را در پی داشته است، توجه به حفظ و نگهداشت و کیفیت روابط خانوادگی حائز اهمیت تلقی می‌شود. در همین راستا شناخت عوامل بازدارنده ناسازگاری زوجین می‌تواند در حفظ و استحکام روابط زناشویی و جلوگیری از پیامدهای ناشی از آن، صاینتی همسران واقع شود. بسیاری از مسائل خانوادگی که سرانجامی جز طلاق برایشان تصور نیست ریشه در عواملی دارند که مستقیم و غیرمستقیم بر سازگاری زناشویی تأثیر گذارد. میزان سرمایه اجتماعی در معنای شبکه پیوندها و روابط اجتماعی می‌تواند به عنوان یکی از عوامل بازدارنده تنش‌های زناشویی نقشی سازنده ایفا کند.

در این میان با توجه به این که بیشتر تحقیقات انجام شده در زمینه ناسازگاری زناشویی جنبه روان‌شناختی و فردی داشته و کمتر پژوهشی زمینه‌های اجتماعی و ابعاد وسیع‌تر آن را مورد کندوکاو قرار داده است. پرداختن به ناسازگاری همسران به عنوان

یک پدیده اجتماعی و سنجش آن از طریق میزان سرمایه اجتماعی افراد در حکم یک واقعیت اجتماعی ضروری به نظر می‌رسد.

اثر پیش رو رابطه سرمایه اجتماعی خانواده و ناسازگاری همسران را در منطقه ۱۴ شهرداری تهران مورد بررسی قرار داده است. همچنین میزان ناسازگاری زوجین و تأثیرگذاری سرمایه اجتماعی خانواده‌ها را در میان گروه‌های اجتماعی متفاوتی از همسران زن و مرد، شاغل و بیکار، دارای تحصیلات عالی و ابتدای، خویشاوند و غیر خویشاوند مورد مذاقه قرار می‌دهد.